

AMALIA PROCHOWNIKOWA

Zarys zróżnicowań ludnościowych w Izraelu

W opracowaniu omówiono rozwój ludności Izraela po II wojnie światowej w powiązaniu z wielkimi ruchami migracyjnymi i zbrojnymi konfliktami oraz zmiany zachodzące w strukturze etnicznej ludności.

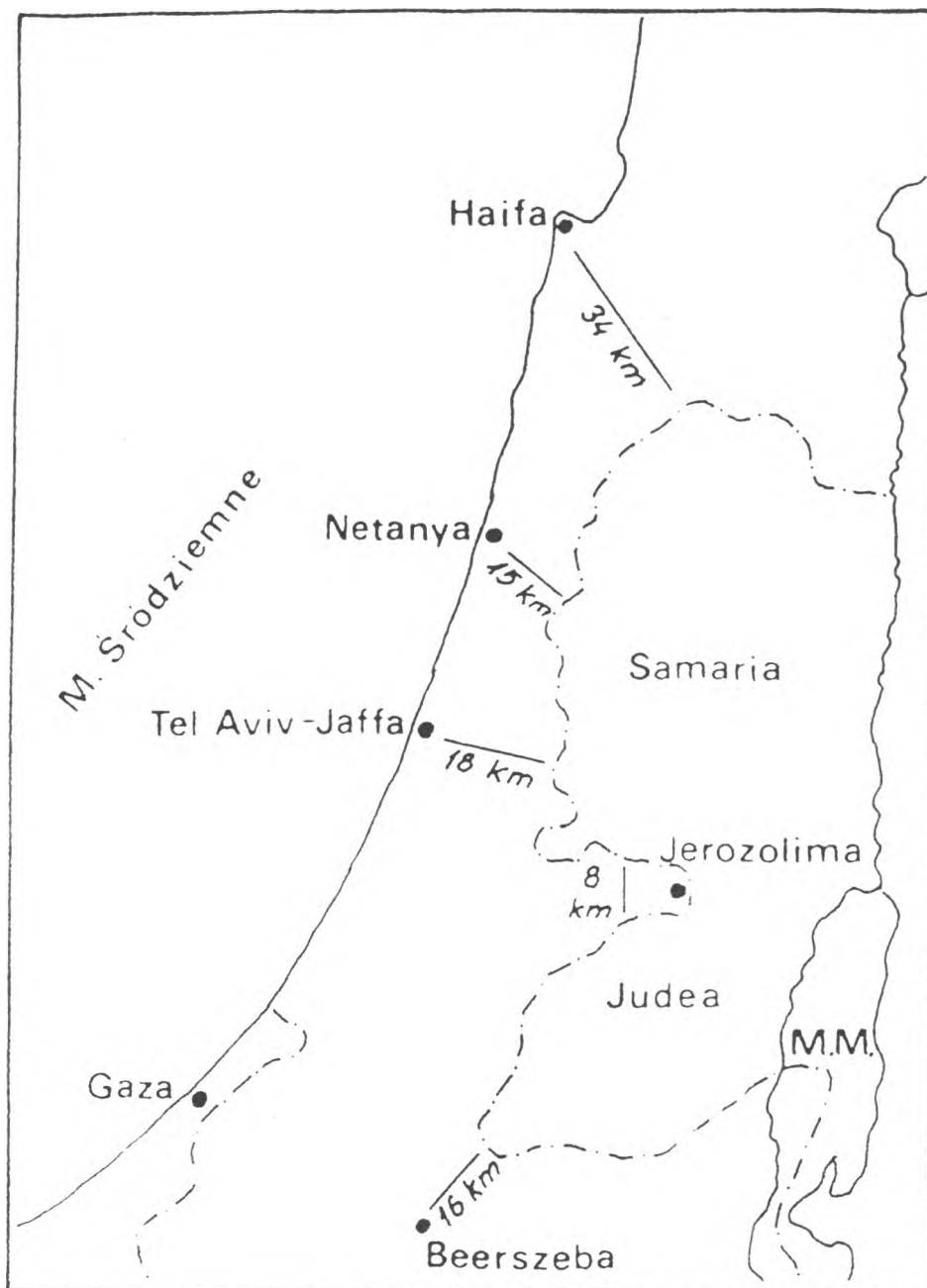
1. WPROWADZENIE

Celem opracowania jest zobrazowanie zróżnicowań ludnościowych Izraela jako konsekwencji zmian politycznych, konfliktów etnicznych i wielkich przemieszczeń ludności. Rozważania oparto o liczne materiały – statystyczne i inne, obcojęzyczne i polskie, oraz wywiady przeprowadzone w Izraelu.

Izrael, mały kraj, bo liczący zaledwie 27 817 km² wraz z terenami okupowanymi, jest obszarem bardzo zróżnicowanym i pełnym kontrastów. Dotyczy to zarówno warunków fizyczno-geograficznych, jak i ludnościowych, ekonomicznych oraz politycznych.

To zróżnicowanie jest podstawą i punktem wyjścia w poniższych rozważaniach, dotyczących zagadnień ludnościowych. Jest ono ściśle związane z przeszłością tej ziemi oraz ruchami migracyjnymi. Przesunięcia ludnościowe datują się tu od tysiącleci i trwają po dzień dzisiejszy. Zostawiały one każdorazowo po sobie ślady krwi, ale i wysiłku związanego z nową organizacją przestrzenną życia gospodarczego i społecznego. Przemieszczenia te miały bowiem niemal zawsze charakter sukcesji ekologicznej.

Państwo Izrael powstało w 1948 roku i liczyło wówczas 20 700 km². Z terytoriów kontrolowanych obecnie przez Izrael wzgórza Golan należały przed 1967 r. do Syrii, tereny Samarii i Judei do Jordanii, strefa Gazy znajdowała się pod administracją Egiptu. Rozciągnięcie kraju (450 km długości) i jego niewielka szerokość (kilka do kilkunastu kilometrów w najwęższych miejscach – ryc. 1 i 2) stanowiły zagrożenie dla

Ryc. 1. Izrael - 1948 r. (część środkowa - możliwości zagrożenia)

Fig. 1. Israel 1948 (the middle part - danger possibilities)

Źródło: *Izrael. Biuletyn Ambasady Izraelskiej* 1992

 tereny okupowane

Ryc. 2. Izrael współczesny (wraz z terenami okupowanymi od 1967 r.)

Fig. 2. Israel since 1967 (with the occupied territories)

Źródło: *Izrael. Biuletyn Ambasady Izraelskiej* 1992

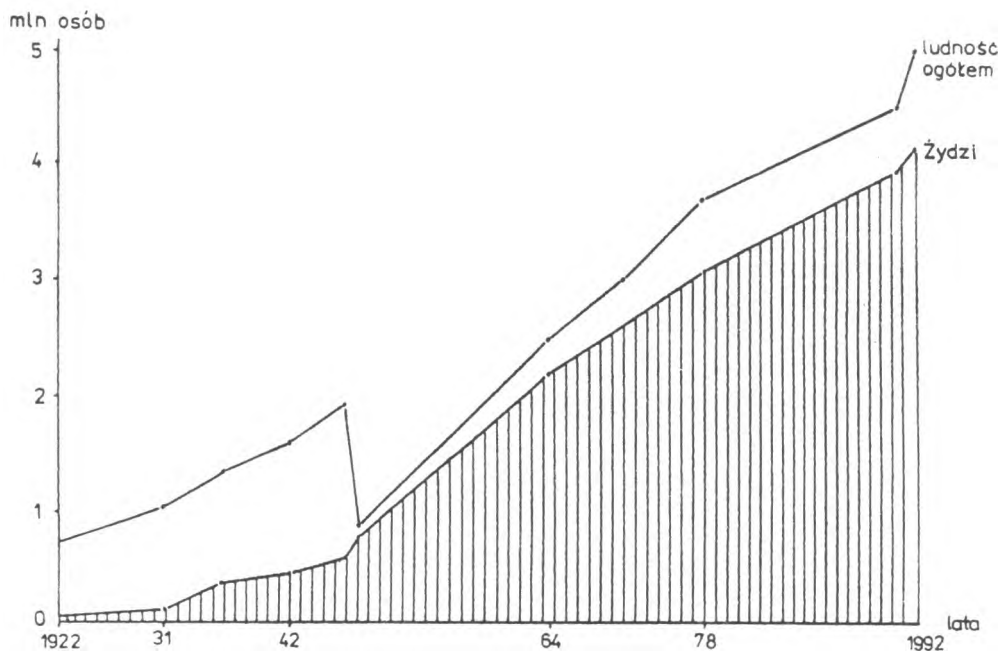
bytu państwa i ludności żydowskiej. Sytuacja uległa zmianie po wojnie 6-dniowej w 1967 roku i opanowaniu przez Izrael wspomnianych wyżej obszarów.

Dla współczesnego rozwoju państwa najistotniejszą rolę z ziem przyłączonych w 1967 r. odgrywają wzgórza Golan. Graniczą bowiem z północno-wschodnimi osiedlami Galilei, na ich obszarze powstało wiele nowych osiedli żydowskich, ich odległość od równiny nadmorskiej, gdzie mieszka większość ludności kraju wynosi 60 do 100 km. Ponadto z tych wzgórz wypływają dwa źródła rzeki Jordan (Banias i Hacbani) stanowiącej główne źródło wody dla mieszkańców.

2. ROZWÓJ LUDNOŚCI IZRAELA W POWIĄZANIU Z RUCHAMI MIGRACYJNYMI

Liczba ludności na obszarze obecnego państwa ulegała zarówno w przeszłości, jak i współcześnie ustawicznym zmianom. Implozja związana była z okresem wojen i wewnętrznych rozruchów. Stabilizacja sprzyjała wzrostowi ludności, zwłaszcza grupy dominującej politycznie. W 1992 r. liczba mieszkańców, łącznie z ludnością terenów przyłączonych, wynosiła około 5 090 tysięcy. Przed powstaniem państwa Izrael w 1948 r. na jego obszarze (w granicach po wyzwoleniu) mieszkało 1 280 tys. osób. Po powstaniu państwa, w tymże roku, liczba ludności spadła do około 867 tysięcy w wyniku dobrowolnej emigracji Arabów. Wyjechało wówczas wg szacunków około 700 tys. osób. Później rozpoczął się szybki wzrost ludności. W 1964 r. Izrael liczył prawie 2 500 tys. osób (tab. 1 i 3, ryc. 3), w 1970 r. ponad 3 miliony, w 1982 r. 4 miliony, a w 1992 ponad 5 milionów. Wiązało się to z napływem licznych emigrantów żydowskich.

Emigracja Żydów na wielką skalę, o charakterze głównie ekstradycji, związana była u progu I tysiąclecia n.e. z klęskami poniesionymi w wojnach z Rzymem (70 i 135 r. n. e.). Żydzi ulegli wówczas rozproszeniu po całym niemal świecie, pogłębiając diasporę z czasów podbojów asyryjsko-babilońsko-greckich. Niewielka ich liczba utrzymała się w kilku osiedlach w Górnej Galilei. Nieprzerwanie od czasu zburzenia II Świątyni w 70 r. n. e. Żydzi przetrwali tylko w jednej wiosce zwanej Peki'in. Mimo życia w diasporze, nie stracili nigdy nadziei na powrót do swojej ojczyzny. Liczne rozruchy antyżydowskie i prześladowania w wieku XIX pogłębiły tęsknotę za utraconą ziemią. Znalazło to swe odzwierciedlenie w wystąpieniach wielu rabinów, a przede wszystkim słynnego adwokata wiedeńskiego T. Herzla. Po zwołaniu przez Herzla I Kongresu Syjonistycznego w Bazylei w 1897 r. rozpoczął się znaczniejszy napływ Żydów do ziemi praojców.

Ryc. 3. Rozwój ludności w Izraelu w latach 1922 – 1992

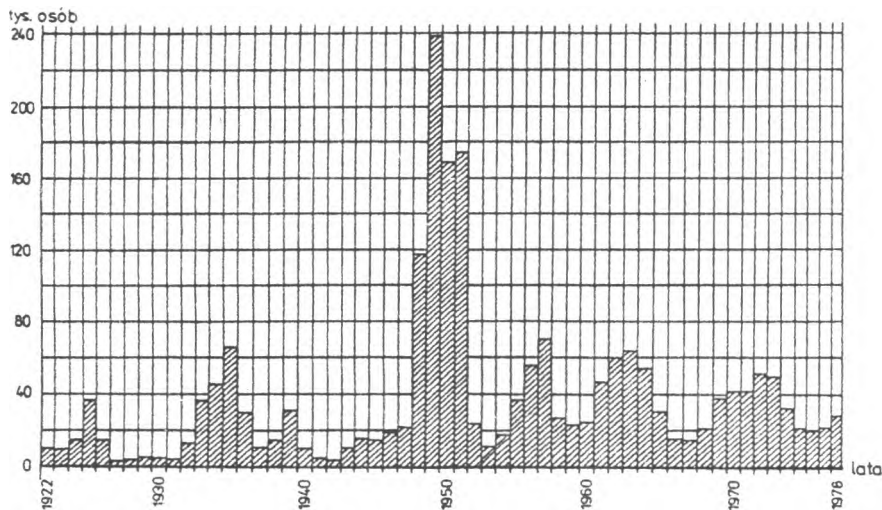
Fig. 3. Development of the population of Isreal between 1922 – 1992

Źródła: *Encyclopaedia Judaica...* 1982; *Demographic Yearbook* 1988, *Giuda di Terra Santa...* 1992; *Izrael. Biuletyn Ambasady Izraelskiej* 1993

Za początek współczesnej imigracji Żydów do Palestyny przyjmuje się rok 1882. Od tego czasu do 1914 roku napłynęło tam wg J. Flisa (1967) 80 tys. osób pochodzenia żydowskiego. Do 1948 roku liczba imigrantów zwiększyła się do ponad 480 tysięcy. Od tego czasu napływ bądź wzrastał, bądź spadał w zależności od sytuacji ekonomicznej w Izraelu i kampanii antysemitycznych w różnych krajach.

Największe rozmiary osiągnął napływ w latach 1949 – 1951. Liczba przybyśców wynosiła wówczas prawie 700 tysięcy, w tym dużo osób pochodziło z Jemenu i Turcji oraz różnych krajów europejskich. Z Polski wyjechało wówczas ponad 70 tys. osób. Liczny był również napływ w latach 1955 – 1957 i 1961 – 1964. Na początku lat sześćdziesiątych imigracja obejmowała około 230 tys. osób, w tym najwięcej – bo ponad 100 tys., z Maroka. Silna fala imigracyjna objęła także lata 1968 – 1973. Przybyło wówczas prawie 250 tys. osób, głównie z Europy, w tym z Polski około 20 tysięcy na ponad 100 tysięcy, które w tym czasie opuściły nasz kraj. W latach osiemdziesiątych imigracja była niższa. Ogółem przybyło 150 – 160 tys. osób. Ponownie wzrosła w roku 1990 do prawie 200 tysięcy, w wyniku odpływu

Żydów z krajów b. Związku Radzieckiego (185 tys.). W 1991 r. imigracja była również wysoka (ok. 176 tys.). Najwięcej przybyło wówczas Żydów z b. ZSRR (148 tys.) i Etiopii (20 tys.).

Ryc. 4. Napływ ludności żydowskiej do Izraela w latach 1922 – 1978

Fig. 4. Jewish immigration to Israel between 1922 – 1978

Napływowi ludności do Izraela towarzyszył również jej odpływ. Szacuje się, że w latach 1948 – 1979 wyjechało około 300 tysięcy osób, w tym 90 do 97% narodowości żydowskiej (Rzeszutko 1988). Dane dotyczące emigracji z lat późniejszych są trudne do ustalenia. Ostatnio zwiększa się odpływ arabskiej ludności chrześcijańskiej, w wyniku pogarszających się warunków życia tej grupy i wzrastającego fundamentalizmu islamskiego i żydowskiego. I tak np. od 1967 r. 40% arabskich chrześcijan opuściło terytoria okupowane. W Jerozolimie na początku lat osiemdziesiątych żyło 25 tys. chrześcijan arabskich, obecnie około 9 tysięcy. Emigrują do USA, Francji i Niemiec (Zasada 1993).

Wspomniany napływ wpłynął na szybki wzrost ludności żydowskiej (ryc. 3.). W połowie XIX wieku w Palestynie mieszkało 20 – 30 tys. Żydów, czyli 5 – 7% ogółu mieszkańców (Flis 1967, Rzeszutko 1988). Do końca tego wieku liczba ich zwiększyła się do 50 tysięcy. U progu I wojny światowej społeczność żydowska liczyła około 85 tys. osób. Od końca lat dwudziestych przyrost ludności żydowskiej przybrał charakter eksplozywny. W ciągu 13 lat, od 1922 do 1935 r., grupa ta wzrosła w czwórmasób. Według A. Maryańskiego (1990) w okresie międzywojennym najliczniejszą grupą wśród imigrantów byli wychodźcy z Polski. W 1940 r. stanowili oni już jedną trzecią ludności Palestyny. W 1945 roku ludność żydowska przekroczyła pół miliona. Mimo to, w ówczesnej Palestynie Żydzi byli wciąż w mniej-

szości. W 1947 roku stanowili około 32% ogólnej liczby ludności, a Arabowie-muzułmanie wciąż jeszcze niemal 60%. Zaznaczył się już jednak spadek udziału muzułmanów, podobnie jak chrześcijan, co ilustruje poniższe zestawienie.

Tabela 1. Ludność Palestyny w latach 1922 – 1947

Table 1. Population of Palestine between 1922 – 1947

Rok	Ludność ogółem	W tym							
		żydzi		muzułmanie		chrześcijanie		druzowie i in.	
		l	%	l	%	l	%	l	%
1922	752048	83790	11,14	589177	78,34	71464	9,51	7617	1,01
1931	1033314	174606	16,90	759700	73,52	88907	8,60	10101	0,98
1936	1366692	384708	28,15	862713	63,12	108506	7,90	11378	0,83
1942	1620005	484408	29,90	995292	61,45	127181	7,85	13121	0,80
1947	1933673	614239	31,77	1157423	59,86	146162	7,55	15849	0,82

Źródło: *Encyclopaedia Judaica* ... s.1024; obliczenia własne

Powstanie państwa Izrael przyczyniło się do dalszego szybkiego wzrostu ludności żydowskiej. Wskaźnik wzrostu w 1992 r. w stosunku do 1948 roku wynosił 550.

Tabela 2. Wzrost ludności żydowskiej w Izraelu od 1948 do 1992

Table 2. The growth of the Jewish population in Israel between 1948 – 1992

Rok	Ludność żydowska w tysiącach	Wskaźnik wzrostu	Rok	Ludność żydowska w tysiącach	Wskaźnik wzrostu
1948	759,0	= 100	1970	2 582,0	340
1951	1404,4	176	1978	3 139,0	414
1959	1858,8	245	1991	3 946,7	520
1962	2068,9	273	1992	4 175,0	550
1964	2200,0	290			

Źródła: *Encyklopedia Powszechna*, t.V, s. 160, *Demographic Yearbook* ...s. 168, *Guida di Terra Santa* ... s. 35, *Izrael – Biuletyn Ambasady Izraelskiej* 1993, s. 2

Rozwój ludności żydowskiej od 1922 do 1992 roku, tj. w ciągu 70 lat, na tle wzrostu ludności ogółem ilustruje także wspomniany wykres nr 3. Przedstawia on zróżnicowanie udziału ludności żydowskiej i nieżydowskiej oraz zachwianie proporcji między tymi grupami w różnych okresach czasu. Wskazuje również na ponowny, wyraźnie zaznaczający się rozryw między tymi podstawowymi grupami, na korzyść wzrastającej liczby ludności nieżydowskiej – głównie arabskiej – w wyniku dużego

przyrostu naturalnego (Kozanecka 1986, Rościszewski 1987), który był i jest wysoki. Wśród ludności arabskiej – muzułmańskiej, wynosił on 39 – 36%. Rodzina muzułmańska liczy średnio 7 – 9 dzieci.

W państwie żydowskim podstawowy trzon ludności stanowią Żydzi. Przed II wojną światową dominowali, jak wspomniano, Arabowie. W 1948 r., po uzyskaniu niepodległości, Żydzi, w ówczesnych granicach państwa, stanowili prawie 87% ogółu ludności. Udział ten zmniejszył się nieco po wojnie 6-dniowej w 1967 r. i przyłączeniu tzw. „ziem okupowanych” wraz ze wschodnią częścią Jerozolimy, z dominującą ludnością arabską, a także w wyniku wspomnianego wysokiego przyrostu naturalnego tej grupy ludności. Dalszy jednak napływ licznych imigrantów żydowskich niemal ze wszystkich kontynentów (wg Rabinowicza 1991, ze 100 krajów; wg Rabina 1993, z 80 krajów) spowodował ponowny wzrost ludności żydowskiej po 1991 roku. W 1992 r. jej udział wynosił 82%.

Ustalenie ilości ludności arabskiej jest rzeczą trudną. Źródła izraelskie dzielą obywateli kraju według kryterium etniczno-religijnego (por. tab. 1 i 3). Szacunki arabskie określają narodowość, pomijając wyznanie (Sabbagh 1993). Być może do Arabów wliczają także Druzów i Beduinów, choć obydwie te grupy dystansują się od nich, a może i arabskich chrześcijan. Na ogół przyjmuje się, że w Izraelu żyje około 700 tys. Arabów-muzułmanów.

Tabela 3. Zróznicowanie etniczno-religijne ludności Izraela w latach 1948 – 1992
Table 3. Ethno-religious differentiation of the population in Israel between 1948 – 1992

	Rok											
	1948		1964		1970		1978		1991		1992	
	l	%	l	%	l	%	l	%	l	%	l	%
Ludność w tys. ogółem	867	100,0	2475	100,0	3022,1	100,0	3734,3	100,0	4821	100,0	5090	100,0
w tym: Żydzi	755	87,0	2220	89,4	2582	85,4	3139	84,0	3947	81,8	4175	82,0
muzułmanie			180	7,6					678	14,1	700	13,7
chrześcijanie			50	2,0					115	2,4	130	2,6
Druzowie i inni			25	1,0					83	1,7	85	1,7

Źródła: *Encyklopedia Powszechna*, t.V, s. 160, *Demographic Yearbook...* s. 160
Encyclopaedia Judaica-Supplement ..., s. 338, *Guida di Terra Santa ...*, s. 35
Biuletyn Ambasady Izraelskiej 1993, s. 2

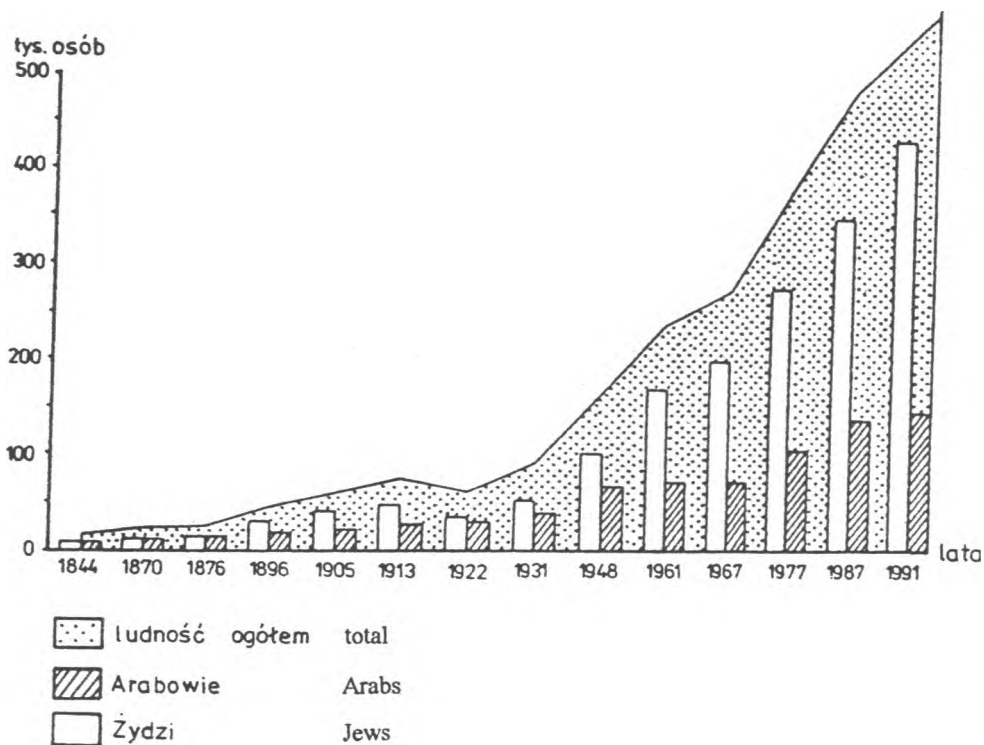
3. PRZESTRZENNE ROZMIESZCZENIE ZRÓZNICOWANYCH GRUP LUDNOŚCI

Przestrzenne rozmieszczenie Żydów i Arabów jest nierównomierne. Na terenach okupowanych dominowali Arabowie. Po przyłączeniu tych ziem do Izraela, w wyniku rozwoju osadnictwa żydowskiego, exodusu Arabów–muzułmanów, emigracji Arabów–chrześcijan, sytuacja uległa zmianie i Arabowie w wielu miejscach są mniejszością. Również na pozostałych terenach, poza mniejszymi miastami i niektórymi wsiami, przeważają Żydzi. W trzech największych miastach Izraela – Tel Aviwie, Hajfie i Jerozolimie sytuacja etniczna jest zróżnicowana. Najbardziej jednolity narodowościowo jest Tel Aviv, jedno z najmłodszych miast Izraela, założone w 1909 roku. Mieszka w nim 95% Żydów, w Hajfie około 80%, w Jerozolimie około 75%.

Jerozolima, stolica Izraela, to miasto o najbardziej skomplikowanej strukturze narodowościowo-religijnej i politycznej. Jest świętym miastem trzech religii mono-teistycznych (judaizmu, chrześcijaństwa i islamu), w którym marzeniem każdej z nich jest zdobycie hegemonii nad innymi. Najostrzejsze konflikty zaznaczają się między Żydami i Arabami–muzułmanami. Wzgórze świątynne we wschodniej Jerozolimie, najświętsze dla Izraela (przypuszczalne miejsce ofiary Izaaka, na którym później wzniesiono pierwszą świątynię, a także pałace Salomona, a w czasach późniejszych drugą świątynię), jest również miejscem świętym dla muzułmanów. W ogóle dla muzułmanów Jerozolima jest trzecim świętym miastem po Mekce i Medynie (Baldi 1982, Jankowski 1983). Meczet Qubbet as–Sachra, czyli Kopuła Skały, ostatnio określane mianem Kopuły nad Skałą (będącą podstawą ołtarza całopaleń w świątyni Salomona) i al Aqsa (oddalony), to według wierzeń wyznawców islamu miejsca ostatniego pobytu na ziemi proroka Mahometa.

Od lat dwudziestych, a szczególnie od 1948 roku Jerozolima jest miastem prężnie rozwijającym się zarówno pod względem liczby mieszkańców (ryc. 5), jak i zajmowanej powierzchni. Dominacja Żydów zaznacza się nie tylko w przewadze liczebnej, ale i w zajmowanej (dawniej przez wykup, później także przy pomocy innych środków) i zabudowywanej przez nich przestrzeni, należącej uprzednio również do Arabów (Sabbagh 1993).

W Izraelu, oprócz Żydów i Arabów–muzułmanów, żyją niewielkie społeczności chrześcijan, Druzów i tzw. „innych”. Podstawowy trzon chrześcijan różnych rytów stanowią Arabowie. Grupa ta liczy około 100 tys. osób (15% Arabów izraelskich). Głównymi ich skupiskami są: Nazaret, niektóre wioski galilejskie, Jerozolima i okolice oraz Ramallah. Liczba Arabów–chrześcijan w ujęciu procentowym prawie stagnuje, a na niektórych obszarach dramatycznie, jak wspomniano, zmniejsza się. Pozostali chrześcijanie pochodzą z całego świata i skupiają się w licznych klasztorach i wokół kościołów.

Ryc. 5. Rozwój ludności Jerozolimy w latach 1844 – 1991

Fig. 5. Development of the population of Jerusalem between 1844 – 1991

Źródła: Sabbagh J., *Jerusalem – Stadt dreier religionen...*, Guida di Terra Santa..., 1992

Druzowie – to islamska sekta arabska, która w średniowieczu oderwała się od islamu. Liczy ona około 75 tysięcy osób. Druzowie mieszkają we wsiach położonych w Galilei, na górze Karmel i na wzgórzach Golan. Służą w wojsku izraelskim i policji granicznej.

Źródła izraelskie wyróżniają, oprócz ww. grup etniczno-religijnych, tzw „innych”, których określają również mianem „mniejszości narodowych”. Zaliczają do nich Samarytan, Czerkiesów, Beduinów i Bahajów (Bahaistów).

Samarytanie to najstarsza mniejszość narodowa w Izraelu. Są potomkami Kutejczyków perskich, sprowadzonych przez Sargona II w VIII wieku p.n.e. i nielicznej miejscowej ludności ocalałej z pogromu asyryjskiego. Kutejczycy przeszli w Samarii, w skomplikowanych okolicznościach, na judaizm (Brandstaetter 1982), ale przyjęli tylko pięcioksiąg Mojżesza, uważając się równocześnie za potomków patriarchy Jakuba. Pozostawali w permanentnej niezgodzie ze starożytnymi Izraeli-

tami, byli przez nich zniechęceni i wyszydzani. W 1992 roku liczyli około 550 osób. Mieszkają k. Nablus, wokół ich świętej góry Garizim i w Holonie k. Tel Avivu.

Czerkiesi liczą około 2 600 osób. Są muzułmańskimi potomkami carskich zbiegów do Turcji, których Turcy osadzili w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku na terenie Galilei, w wioskach–fortecach, w celu obrony kresów swojego imperium. Są sprzymierzeńcami Izraela i służą w jego armii.

Beduini. Wielkość tej grupy szacuje się na około 30 tys. osób. Są muzułmanami, potomkami imigrantów-koczowników, którzy przywędrowali tu w ubiegłych wiekach z Iraku, Jordanii i Libanu. Część ich mieszka w wioskach galilejskich i prowadzi osiadły tryb życia trudniąc się rolnictwem lub dojeżdżając do pracy do różnych ośrodków miejskich. Inni wędrują ze stadami kóz i owiec oraz namiotami po górach Judei i wyżynie Negevu. Ostatnio licznie grupują się na pustkowiach w okolicach Jeruzolimy.

Bahajowie, w liczbie około 400 osób, mieszkają w pobliżu góry Karmel i swojej świątyni. Przybyli z Iranu, Iraku, najliczniej z Kanady i USA, pojedyncze osoby z innych krajów.

Zróznicowanie mieszkańców Izraela, a zwłaszcza ludności żydowskiej, napływającej z różnych krajów, zrodziło problem jej rozmieszczenia w powiązaniu z możliwościami zatrudnienia. Bogaci i wykształceni imigranci osiedlali się w miastach i tzw. „moszawot” (prywatnych terenach podmiejskich, nazywanych przez niektórych prywatnymi wsiami, z czasem włączanych do miast), w których znajdowali zatrudnienie. Inni specjaliści wysokiej klasy przyjmowali pracę w kibucach i moszawach (kibucim i moszawim), osadach spółdzielczych. Liczba ww. spółdzielni szybko wzrastała. W 1991 roku było 270 kibuców i 456 moszaw. W pobliżu niektórych kibuców znajdują się ich filie, często o tej samej nazwie, ale innych funkcjach.

Imigrantów z niższych warstw społecznych kierowano na ogół do kibuców, przyuczając ich do nowego zawodu. W celu uniknięcia konfliktów związanych z ewentualnym kulturowym zderzeniem się grup różniących się językiem i nawykami wyniesionymi z kraju uprzedniego zamieszkania, kierowano poszczególne grupy do odrębnych kibuców, np. przybyłych z wybrzeża malabarskiego do nowo zakładanych osad na Negevie (powodowało to protesty Beduinów, wypasających tam swe stada).

Od lat osiemdziesiątych kibuce ulegały przekształceniom z osiedli monofunkcyjnych, rolniczych, w polifunkcyjne, ale zachowujące wyspecjalizowane rolnictwo jako podstawowy dział gospodarki. Dotyczy to głównie osad położonych w dolinie Izreel (Ezdrelon) i nad brzegami jeziora Kinnereth (Genezaret). Umożliwiło to zatrudnienie w nich młodzieży, władającej językami zachodnimi, głównie angielskim, pochodzącej z różnych krajów. Np. w kibucu Ein Gev zamieszkanym przez 600 osób, wciśniętym między wzgórze Golan a jezioro Genezaret, nastą-

wionym – oprócz produkcji rolniczej – na turystykę, zatrudnieni są ludzie pochodzący z 27 krajów.

Szybki wzrost ludności kraju, głównie żydowskiej, spowodował niesłychany rozwój budownictwa, zarówno w miastach, jak i w innych osadach. Obrzeża miast, nawet na pustynnych wzgórzach judejskich, stają się jednym wielkim placem budowy. Wśród nowych budynków przeważają dwu- lub kilkukondygnacyjne. Na terenach wcześniej nie zabudowanych w wielkich miastach lub w opuszczonych przez Palestyńczyków i wyburzonych slumsach powstają nowe, superkomfortowe osiedla, zamieszkałe głównie przez ludność żydowską, np. w Jerozolimie, Hajfie, Akko czy Nazarecie. Następstwem tego procesu jest stopniowy zanik osiedli jednorodnych narodowościowo, np. Nazaret, Ein Karem, Akko czy Hajfa oraz szybki rozwój miast, zacieranie granic między nimi i powstawanie dużych aglomeracji miejskich typu Tel Aviv – Jaffa, Hajfa – Akko czy Jerozolima – Ein Karem – Betlejem.

Nierówność ekonomiczna, jak i liczebna Żydów i Arabów-muzułmanów powoduje od dawna liczne konflikty. Porozumienie zawarte między rządem Izraela a Palestyńczykami we wrześniu 1993 roku nie zapobiegło dalszemu rozlewowi krwi i nie przyczyniło się do zakończenia intifady.

LITERATURA

- Baldi D. 1982. *W ojczyźnie Chrystusa. Przewodnik po Ziemi Świętej. Kustodia Ziemi Świętej.* Kraków – Asyż.
- Brandstaetter R. 1982. *Jezus z Nazaretu.* t. II. Pax, Warszawa.
- Demographic Yearbook UN*, 1986. N. York 1988.
- Encyclopaedia Judaica*, vol. 9. *Jerusalem+Suplement*, vol. 17. Jerusalem.
- Encyklopedia Powszechna*, 1964, t. V. PWN, Warszawa.
- Flis J. 1967. *Izrael. Geografia Powszechna*, t. 4. PWN, Warszawa.
- Guida Biblica e Turistica della Terra Santa*, 1992. Instituto Propaganda Libreria, Milano.
- Guida di Terra Santa*, 1992. Edizioni Custodia di Terra Santa, Gerusalemme – Milano.
- Izrael – Biuletyn Ambasady Izraela*, r. 1991, 1992, 1993. Warszawa.
- Jankowski St., 1983. *Przewodnik po Ziemi Świętej.* Delegatura Biura Prasowego Episkopatu Polski przy udziale Ośrodka Duszpasterskiego dla Pielgrzymów „Corda Cordi” w Rzymie, Rzym.
- Kozanecka M., 1986. *Tendencje rozwoju ludności Azji.* Czasopismo Geograficzne, z. 1.
- Länderbericht. Israel 1991.* Statistisches Bundesamt. Metzler, Poeschel, Wiesbaden.
- Maryński A., 1990. *Migracje na świecie od połowy XIX wieku. Polska Emigracja.* cz. I. MEN, Warszawa.

Przeszłość z przyszłością, 1993. Rozmowa z I. Rabinem, premierem Izraela. Wprost, 18. IV.

Rabinowicz A., (tekst) 1991. *Izrael*. SiT, Warszawa.

Rościszewski M., 1987. *Geografia Ekonomiczna Azji Zachodniej*. PWE, Warszawa.

Rzeszutko M., 1988. *Migracje zewnętrzne ludności Izraela w latach 1948 – 1979*. Praca magisterska, maszynopis. Zakład Geografii Regionalnej IG WSP, Kraków.

Sabbagh J., 1993. *Jerusalem – Stadt dreier Religionen. Entwicklung und Konflikte seit Mitte des 19 Jahrhunderts*. Geographische Rundschau, nr 1.

Statistical Abstract of Israel, Central Bureau of Statistics. 1991, 1992. Jerusalem.

Zasada St., 1993. *Ziemia Święta bez chrześcijan?* Tygodnik Powszechny, nr 15.

Amalia Prochownikowa

OUTLINE OF POPULATION DIFFERENTIATIONS IN ISRAEL

Contemporary differentiations of population in the country of Israel is discussed in the paper. The studies are based on Polish and foreign-language sources and on interviews made in Israel.

It has been emphasized that these differentiations are the result of conquests, immigration and the process of settlement in those areas by different ethnic groups from the very past till today. It has been marked that the immigration of Jewish people which increased after the country of Israel was established in 1948 and the Arabic exodus, had the main importance for the demographic changes after the Second World War.

It has affected changes in the proportion between Jews and Arabs-Muslims. Before the country of Israel was established the Muslims made up about 60% of the whole population on today's areas. Then their part decreased to 8% and the Jewish part increased to 87%. The annex of the so-called occupied territories after the war in 1967 and a birth rate among Muslims of between 36‰ and 39‰ caused an increase in the total population of up to 14%, Jews make up 82% of the whole population.

Apart from those two main population groups, there are other ethno-religious groups living in Israel such as Christians, Druse and some ethnic minorities Samaritans, Circassians, Bedouins and Bahais. It has been marked that the high immigration of Jews and the necessity to house them have caused the development of specifically Jewish settlements in both urban and rural areas. In the cities this leads to the transformation of almost homogeneously monoethnic settlements into polyethnic ones with a significantly large Jewish population as is the case in Nazareth or Akko.